

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Tai, kas nepasiduoda

Neseniai perskaičiau vienos ne tokios jau ir jaunos, bet neabejotinai progresyvos ir šiuolaikiškos (turint omeny literatūrinės ir politinės madas beigi idėjas) autorės romaną. Nepasakosiu siužeto ir vertinimo nepateiksiu, nebent tiek, kad knyga talentinga, o autorė – tikra eruditė. Tiesą pasakius, toji erudicija nestebino, tik kartais vertė pasijusti nepatogiai, nes tikrai ne visus autorės minimus šiuolaikinės kultūros ir meno vardus žinau ir pažįstu. Tačiau...

Kodėl taip dažnai žmonės, įvardijantys save ateistais (kaip šioji progresyvi autorė), vis dėlto dėl asmeninių, o paskui jau ir dėl visų bendražmogiškų problemų kaltina Dievą kaip nevykusio pasaulio kūrėją, nevykusį demiurgą ir pan?.. Ar ne dėl to, kad pripažinti metafizinę žmogaus kaltę dėl visų pasaulio bėdų būtų pernelyg siaubinga? Pripažinti žmogaus norą žinoti ir pažinti kaip pražūtingą ir destruktivų? O gebėjimą kurti – tik kaip nuolatinį mėgdžiojimą ir klišių keitimą?

Taip, žmogaus pasirinkimas žinoti gera ir bloga (krikščionys vadina tai nuopuoliu) iš tiesų neatpažįstamai pakeitė pasaulį, kuris, tikiu, buvo sukurtas geras ir puikus. Taigi niekas kitas, tik žmogus kaltas dėl nevykusio pasaulio ir visko, kas jame atsitinka – ir gero, ir blogo. Ar Dievas turi kištis į žmogaus pasirinkimo laisvę? Ar Jis turi elgtis kaip totalitarinės valstybės diktatorius, nurodydamas, ką žmogus turi daryti? Jeigu Dievas būtų norėjęs sukurti sau paklusnų vergą, tai gal taip ir elgtųsi. Bet Dievas juk sukūrė panašų į save, būtybę pagal savo paveikslą. Tai kaip Jis galėtų engti būtybę, turinčią dievišką sielą?..

Jei ateistai skaitytų Naująjį Testamentą, tai žinotų, kas gali taip elgtis – tasai, kuris valdo visą pasaulio karalystes ir sostus. Jei Naujasis Testamentas – ne jų lektūra, tai bylotų pasaulio klasika; tarkim, kad ir garsioji Michailo Bulgakovo „Meistro ir Margaritos“ scena prie Patriarcho tvenkinių. Georges Bernanos romaną „Po šėtono saule“. Clive Staples Lewis „Kipšo laišakai“ ir „Kosminė trilogija“.

Ne veltui ant „Kipšo laišku“, nuostabios, humoro ir nesenstančių įžvalgų kupinos knygos viršelio puikuoja Matthias Gerung graviūra (1520 m.), kurioje pavaizduotas kipšas su didžiule pražiota burna, o toje burnoje ramiai sau sėdi žmonės, nė nenujaušdami, kad bet kada gali būti sukramtyti. Taigi toks ir yra mūsų pasaulis – kipšo gerklė.

Tačiau neretai „patogūs krikščionys“, kitaip tariant, tie, kurie linkę nekonfliktuoti, prisitaikyti, sutikti, nuolat nusileisti, matyti vien tai, kas gera ir gražu, velniu nebetiki, nes jis kažkaip netelpa į visuotinio gėrio ir meilės apibrėžimą. Sunku tuo patikėti, bet taip yra. Prieš kelerius metus netgi skaičiau vieno vokiečių vienuolio knygą, kurioje jis neigia velnio egzistavimą. O ir kasdienos realybėje, kalbėdamas apie puikybės angela, gali susilaukti atviros pašaipos ir pasirodyti kaip silpnaproty ar fanatikas. Nes velnias mūsų realybėje iškyla ne kaip intelektualai, nepaprastai pavojinga ir stipri dvasinė jėga, o kaip cirko klounas ar spiras kišenėje nešiojantis chtoninis pelkių raguotis.

Politikoje, socialinėje ir virtualioje erdvėje, visuomeniniame gyvenime ir veikloje, netgi kultūroje ir mene šio vaizdinio praktiškai nebeliko. Žmogus perėmė ir pasisavino intelektualią puikybės jėgą, perfiltravo ją per savo idėjų ir manijų filtrą.

Tik štai ką daryti su Dievu? Jis nepasiduoda. Jis išlieka netgi pašamoneje tų, kurie juo netiki. Ir kitaip negali būti, nes dieviškosios sielos kibirkštėlė, įpūsta žemės dulkei, ne taip greitai užgęsta.

Nuotrauka iš interneto

MEDIS kalbėjo taip:

Nebijok, kai mirštu – nebijok su manimi numirti,
nebijok mirties – nes, matai, aš vėl gimstu: mirtis tik palietė žievę.

Nebijok su manimi numirti ir atgimti. Ženklas užsisklęs.

Subręs jame viskas iš naujo –

ir vaisius nenukris dėl savo svorio.

MEDIS atiduos vaisius Tam, kurs jį paskiepijo,
ragausite vaisius, kurie užsimezgė Many, ant Sužeistojo Medžio.

MEDIS sakė „Many“ – ir nejutau, kad jis man svetimas,
išnyko priešingumo jausmas tarp manęs ir Jo
(gal tuo tarpu tiktai valandėlei?)

Aš tolau, o MEDIS stovėjo, apkabinęs buvusį ir būsimąjį laiką.

Karol Wojtyła (Jonas Paulius II)

Iš lenkų kalbos vertė **Tomas Venclova**

Renata Šerelytė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

Kitame numeryje:

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Istorijos pamokų nevalia pamiršti

Europos parko įkūrėjas Gintaras Karosas

menininkai, kurie buvo kviečiami atvykti kurti į Europos parką. Viskas prasidėjo nuo tikėjimo idėja, kad Europos parkas bus prasmingas Lietuvai. Nepriklausomybės aušroje, pradėjus vertis geležinei Vakarų uždangai, daugelis bendrapiliečių pradėjo žvalgytis geresnio gyvenimo svečiose šalyse. Mano idėja buvo kitokia – pasikvieskime Europą į Lietuvą! Tai – siekis darnios sintezės čia tarp gamtos, meno ir žmonių, kurie atvyks iš viso pasaulio. Gamta man visad buvo artima, ir mano ankstyva vaikystė prabėgo vienkiemyje pas senelius netoli Duokiškio **219** bažnytkaimio. Nuostabi vaikystė, kur senuose namuose dauguma baldų buvo sumeistraiuti pačių žmonių rankomis, kur kartais dar būdavo duonkepėje krosnyje kepama duona, o vakarais pasakojama apie pokario gyvenimą prie miško, partizanų ir stribų apsilankymus.

Ketvirtoje klasėje piešimo mokytoja dailininkė Marija Ladigaitė Vildžiūnienė (Nepriklausomybės kovų dalyvio generolo K. Ladigos dukra) po pirmųjų piešimo užsiėmimų pasikvietė mano mamą ir pasakė, kad menininkais netampama, o gimstama: „Jūs sūnus turi talentą“. Jau nuo tada žinojau, kad būsiu menininku. Vaikystės pasaulis ir ankstyvas apsisprendimas būti kūrėju tapo akstinu prisidėti prie

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Britų dienraštis „The Independent“ Gintaro Karoso įkurtą muziejų po atviru dangumi yra įtraukęs į įspūdingiausių pasaulio muziejų 50-tuką. O tarptautiniame kelionių albume „Destination Art“ jis pažymėtas kaip unikaliausia mūsų valstybės vieta, vien dėl kurios verta aplankyti Lietuvą.

Europos parkas Joneikiškių kaime, truputį šiauriau nuo Vilniaus miesto šiaurinės ribos, dešiniajame Neries krante, neretai pavadinamas romantišku pusšimčio hektarų meniniu kraštovaizdžiu, kuriame ir daug paslapčių, ir atradimų džiaugsmo.

Parkas nuo Lietuvos sostinės nutolęs vos pusvalandį kelio. Pakanka Žaliųjų ežerų keliu pasukti į šiaurę ir jus pasitiks įspūdingas, neregėtas pasaulis.

Kad šis pasaulis ir dar jo nepamačius priartėtų, jūsų dėmesiui pokalbis su Europos parko prezidentu **Gintaru Karosu**.

Kviesdamas į savo 50-ojo gimtadienio šventę, be kita ko, paminėjote, jog Europos parką pradėjote kurti vos 19 metų. Kaip viskas prasidėjo?

Europos parko kūrimas prasidėjo nuo idėjos. Sužinojau, kad geografinis Europos žemyno centras yra netoli Vilniaus. Apie tai viešos informacijos nebuvo, nes sovietmečiu ši idėja išvis buvo pamiršta, nors tarpukaryje geografsai apie tai žinojo, rašė. Tiesa, tuo metu Vilniaus miestas ir jo apylinkės Lenkijos buvo atplėstas nuo Lietuvos Respublikos, greičiausiai todėl Europos centro vietos įprasminimo idėja nebuvo vystoma.

Čia – semantinė, simbolinė Europos parko kūrimo pusė.

Profesionalioji pusė buvo sukurti modernaus ir šiuolaikinio meno muziejų po atviru dangumi netoli Vilniaus.

Lietuvos, kaip Europos centro valstybės, įvaizdžio įtvirtinimas žmonių sąmonėje buvo sėkmingas dėl to, kad idėja rėmėsi realiais ir tarptautinėje plotmėje matomais Europos parko kūrimo darbais, kultūrinio bendravimo idėjomis. Idėja tapo vyksmu, prie kurio prisijungė įvairioms pasaulio kultūroms atstovaujantys

Dennis Oppenheim (JAV). Baseinas-krėslas

naujos Lietuvos kūrimo per Europos parką.

Iš profesijos Jūs – skulptorius. Tačiau kuriant Europos parką teko tapti ir architektu, ir kraštovaizdžio specialistu. Iš ko mokėtės? Kokių principu subūrėte savo komandą?

Kai mokiausi vidurinėje, daugiausia piešdavau plunksna tušu, raizydavau graviūras, galvojau tapti grafiku. Pirmąkart stojau į Dailės akademijos (tuomet – instituto) grafikos specialybę, tačiau nesėkmingai. Per peržiūrą iš profesorių buvau gavęs net tokią pastabą, kad mano grafikos stilius visiškai susiformavęs ir kad akademinės dailės studijos išvis nebus reikalingos.

Kita vertus, sklandė tokia nuomonė, kad Vilniaus dailės akademijoje į vienintelę – skulptūros – specialybę priimama objektyviai. Sovietmečiu studijavimas šioje mokykloje buvo laikomas prestižiniu, būdavo priimama studijuoti daug įtakingų partinių veikėjų, dailininkų vaikų. Kaip ir daugelyje gyvenimo sričių, veikė „pažinčių“ sistema. Vienas pažįstamas skulptorius, norėdamas įsitikinti, ar jaučiu trimatę formą, patarė pabandyti nulipdyti kaukolę. Pabandžiau, neblogai pavyko. Tada kreipiausi į skulptorių Br. Vyšniauską, gal galėtų pamokyti skulptūros. Žinomas skulptorius teigė, kad jis niekad nebuvo ruošęs jokio mokinio stojimui į Dailės akademiją. Greičiausiai jam patikau, nes išmokė mane lipdybos ir kompozicijos, tapome gerais bičiuliais. Po poros metų įstojau studijuoti skulptūros.

Prieš akademinės studijas piešimo mokiausi pas skulptorių V. Vildžiūną jo studijoje Vilniaus Jeru-

Magdalena Abakanovič. Neatpažinto augimo erdvė Europos parke

Atkelta iš 2 psl.

zalėje, M. Šnipa, V. Drėgva. Kadangi labai anksti susiformavo mano, kaip dailininko, stilius, man buvo patariama iki studijų akademijoje neiti mokytis į jokiais dailės mokyklas.

Architektūros menas išties gana artimas skulptūros menui, tik tenka suvaldyti didesnių mastelių formas ir erdves. Aišku, atsiranda dar praktinio pritaikymo, funkcijos klausimai, kuriuos būtina išspręsti. Europos parke esu sukūręs ir pastatęs kalno formos skulptūrinių **220** formų pastatą, panašų į kalną, ir jo stogas apželdintas žole. Norėjau sukurti natūraliam kraštovaizdžiui draugišką, iš gamtos formų gimusį pastatą – edukacijos ir konferencijų erdvę. Kita vertus, patys ją savo rankomis ir pastatėme panašiu principu, kaip statomos didelės betono skulptūros. Iš pradžių virinome armatūros konstrukcijas, po to rentėme medinius klojinius ir į juos pylėme betoną. Darbai truko net 6 metus, teko pasitelkti apie 50 rėmėjų – vieni parėmė smėliu, kiti cementu, tretieji stiklu, žodžiu, kas kuo galėjo.

Taip pat esu ir restauruojamų ar atstatomų Liubavo dvaro sodybos pastatų projektų autorius. Remiuosi tyrėjais, konsultuojuosi, tačiau galutinius architektūrinius sprendinius priimu pats, siekdamas, kad kiekvienas iš statinių kuo labiau išsaugotų laiko ir buvusios funkcijos bruožus, taip pat stengiuosi išsaugoti visas įmanomas autentiškas detales, konstrukcijas. Šis darbas užėmė gana daug laiko, nes buvo rengiami net septynių pastatų tvarkytos darbų projektai. Pavyzdžiui, norėdamas sugražinti pastatus, kurie per istoriją ne kartą buvo pertvarkyti, į XVIII a. barokinio ansamblio laikotarpį, turėjau susipažinti su tokio stiliaus architektūros bruožais, taip pat spręsti sunkią dilemą, kaip sugrįžti į pirmąją būseną, kartu išsaugant ir istorijos pėdsakus. Nuvykę į Liubavą pamatysite, kad kai kurių restauruotų pastatų sienos margs, nes restauruotoms vietoms buvo parinktas kalkinis originalios spalvos dažas, jos jums papasakos pustrečio šimtmečio kaitos istoriją. Taip patys pastatai tampa svarbiausiais eksponatais, teikia galimybę patirti praėjusių amžių aurą.

Kraštovaizdžio pažinimui reikėjo gana daug laiko. Norėjau, kad tai nebūtų formalus planavimas, kad kiekvienas meno kūrinys Europos parke surastų tinkamiausią erdvę. Dailės darbai – saviti, skirtingų formų, dydžių, todėl svarbu ne tik kūrinių santykis su erdve, apšvietimu, bet ir kompozicija tarpusavyje. Gerai nepajutęs erdvės, vienas kūrinys labai lengvai gali nustelbti kitą ir tada nebus poveikio. Tačiau gali atsitikti ir taip, kad ir ne toks stiprus darbas tinkamai parinktoje parko vietoje taps išpūdingas. Norėjau, kad Europos parko muziejaus po atviru dangumi kompozicija nebūtų formalė, kaip dažnai atsitinka, o išgyventa ir teikianti atradimo džiaugsmą. Kraštovaizdžio formavimo mokiausi iš pačios gamtos, dešimtis ar šimtus kartų stebėdamas aplinką skirtingu metu ir paros metu, kintant apšvietimui, kartu ir iš savo klaidų. Daugelį per pirmąjį Europos parko kūrimo dešimtmetį pastatytų meno kūrinių teko perstatinėti, kartais ir ne po vieną kartą, kol kūriniai „atrado“ tinkamiausias erdves.

Mano komanda – tai daugiausia paprasti vietiniai žmonės, kurie kuriant Europos parką ir statant skulptūras tapo meistrais. Kartais **221** būdavo taip, kad kažkurio darbo nesiėmė restauratoriai profesionalai, o pavyko įgyvendinti vietai Europos parko komandai. Labai daug man padeda žmona Lina, kuri nuo pat parko kūrimo pradžios dirba kartu.

Kas sukurta per tris dešimtmečius? Kokie iššūkiai įsimintiniausi? Kokių išbandymų teko patirti?

Pačiam yra sunku vertinti savo nuveiktus darbus. Tegu vertina kiti. Esu laimingas, kad visad atsiranda žmonių, kurie padėjo ir prisidėjo ar bent netrukde. Nuo pat Europos parko kūrimo pradžios visą savo veiklą laikau Lietuvos piliečio misija savo Tėvynei. Tai suteikia tikėjimo darbų prasingumu, kartu ir padeda atsilaikyti prieš iššūkius. Tarp įsimintiniausių iššūkių galėčiau pavadinti slaptą svajonę, kad Europos parke atsirastų pačių garsiausių pasaulio menininkų kūrinių. Modernaus, šiuolaikinio meno korifėjų S. Levit, D. Oppenheim, M. Abakanovič, B. Peper darbai eksponuojami garsiausiose pasaulio muziejuose, bet pokomunistinėse Europos šalyse jų darbų nebuvo visai. Tokių kūrėjų meno darbai kainuoja labai brangiai, net iki kelių milijonų už vieną kūrinį, besidomintys jų kūryba žmonės keliauja ir lanko svečias šalis. Praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio pabaigoje parašiau kai

Gintaras Karosas. LNK infomedis, 2001

kuriems pasaulio meno korifėjams laiškus, aprašydamas Europos parko sumanymą, svarbą ir kviesdamas prisidėti prie jo kūrimo. Pavyko ne tik garsiausių menininkus sudominti, prisikviesti ir pastatyti kai kurių jų ambicingiausių kūrinius. Kai kurios garsenybės tapo Lietuvos ir Europos parko ambasadoriais užsienyje. Viena Europos parke viešėjusi menininkė pasakojo tokį nutikimą. M. Abakanovič per savo gyvenimo parodos atidarymą New Yorke su niekuo iš lankytojų nebendravo, bet, sužinojusi, kad ji buvo Europos parke, tarė: „Europos parkas yra didingas ir labai svarbus darbas.“

Kitu įsimintinu iššūkiu Europos parke galima būtų laikyti skulptūrą iš televizorių. Buvo tikėtasi, kad žmonės atveš kelias dešimtis televizorių, bet su sovietinės ideologijos transliavimo priemone norintys atsiveikinti suvežė jų daugiau kaip tris tūkstančius, t. y. apie pusantro šimto tonų. Ką daryti? Pusė parko užkrauta televizoriais, o artėja žiema. Konstruoti laikiną gaubtą, pavasarį statyti skulptūrą? Pastatėme „Infomedį“ – į medžio siluetą panašų labirintą, iš kurio išsukti, pasirinkti kito kelio negali ir iš visų pusių į tave žvelgia sovietinių televizorių ekranai. Išmatavę skulptūrą, surinkę liudininkų parodymus ir kitą vaizdinę medžiagą, ją nusiuntėme Guinness pasaulio rekordų agentūrai. Po keleto mėnesių laukimo atėjo žinia, kad pasaulio rekordus registruojanti agentūra „Guinness World Records“ šį sovietinės ideologijos absurdažaidžiančią skulptūrą registravo didžiausiu meno kūriniu pasaulyje iš televizorių. Lietuvai bandant integruotis **222** į Europą, sovietinės ideologijos žlugimą vaizduojantis kūrinys, tapęs pasaulio rekordu, sulaukia daugelio pasaulio žiniasklaidos atstovų, filmų režisierių dėmesio. Europos parkas tampa atgimusios Lietuvos simboliu, plačiai rodomu visame pasaulyje.

Buvo nemažai išbandymų. Sunkiausias, ma-

nau, buvo keleto metų laikotarpis, kai Europos parkas tapo žinomas, o žemės sklypų kainų burbulas pasiekė neregėtas aukštumas. Tuomet prasidėjo tikras karas, kaip perimti Europos parko teritoriją. Puolimas vyko keliais frontais. Lietuvos Respublikos Seimui vyriausybė pateikė pataisą, siūlančias keisti žemės įstatymą ir miško parkų (tokių turėjo ir Europos parkas) nebesaugoti visuomenės poreikiams, gražiausius miškus leisti privatizuoti. Iš kitos pusės, suinteresuotieji miškų privatizavimu buvo pradėję teisinius procesus, kad neva pažeisti teisės aktai. Net Nacionalinė žemės tarnyba buvo įtraukta ir paveikta taip, kad parašė pažymą apie pažeidimus, kuriuos tik po keleto metų bylinėjimosi teismas pripažino kaip neteisingus. Tai buvo labai sunkus laikotarpis, reikėjo laikyti kelis frontus. Tačiau dažnai sunkiausia patirtis yra geriausia pamoka, padedanti ir pažinti valstybės sandarą, veikimo principus, ir užgrūdinanti tolesnei veiklai. Gamtoje taipogi vėjų gairinami medžiai stipresni nei augantys kitų užuovėjoje.

Per tris dešimtmečius, deja, likome „balta varna“. Esame pirmas nevyriausybės nepelno organizacijos muziejus Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo 1990-aisiais. Paramos iš valstybės beveik negauname, nes programa tokiai tęstinei veiklai remti net nebuvo sukurta, pajamas gauname tik iš bilietų ir kitų muziejaus paslaugų. Vienas iš kasdinių iššūkių yra išlaikyti ir kurti 55 ha Europos parką ir Liubavo dvaro muziejų. Keliasdešimt žmonių komandai, be kurios neįmanoma priežiūra, restauravimas ir plėtra, būtina labai stengtis, kad tai pavyktų. Apie atostogas ar laisvadienius net negalvoju, nes dėl rūpesčių gausos nėra galimybių.

Tęsinys kitame numeryje

Dennis Oppenheim (JAV). Gerianti struktūra su inksto formos baseinu